

Võitluses realismi eest

„Rahva Hääl“ G. Ernesaksa ooperist „Tormide rand“ 23(?) VIII 1950

„Estonia“ etendustele Moskvas sai osaks pealinna publiku üksmeelselt soe vastuvõtt, hoolimata sellest, et keelest ei saadud aru ja ooperite sisu oli uudne. Kuid selles seisnebki tõeliselt realistliku ooperikunsti suur mõjujõud, et see on mõistetav igale, et see ei tunne keelepiire. Kui ooper on rahvalik, sügava ideelise ja emotsionaalse sisuga, haarab ja erutab ta alati laiu inimeste hulki. Seepärast ongi ooperikunsti suur kasvatuslik tähtsus. Seepärast kutsuski ÜK(b)P Keskkomitee ajalooline otsus 10. veebruarist 1948. a. nõukogude heliloojaid üles pöörama põhilist tähelepanu realistliku ooperižanri arendamisele. Seepärast andsidki nii palju oma loovast jõust ooperilavale vene muusika suured klassikud — Glinkast peale Tšaikovski, Mussorgski ja Rimski-Korsakovini. „... On midagi vastupandamatut, mis tõmbab kõiki heliloojaid ooperi juurde,“ kirjutab Tšaikovski, „see on, et ainuüksi tema annab teile vahendi luua side publiku hulkadega, teeb teid mitte ainult üksikute väikeste gruppide vaid — soodsail tingimustel — kogu rahva omaks.“

Sellised soodsad tingimused, millest kunagi suured kunstnikud unistasid, on loodud Nõukogude Eestis, nagu kogu Nõukogudemaal. Kodanliku korra ajal eesti heliloojate üksikud katsed luua rahvuslikku ooperit looks para-

ramatult liivale, nende taotlused ei leidnud toelust, ja mis on peamine — nad olid väga kaugel rahvast tema huvidest ja püüdlustest. Rahvuslik ooperi- ja balletiteater sai eluõiguse alles Nõukogude Festis, kui eesti rahvas oli saanud oma elu täieõiguslikuks peremeheks, kui tema tõeline kunst sai laialdased arenguvõimalused. Sellest kõneleb kujukalt „Estonia“ teatri kogu repertuaar, ja sealhulgas üks tema väljapaistvamaid lavastusi Gustav Ernesaksa ooper „Tormide rand“, mis pälvis Moskva kuulajaskonna suure tunnustuse.

G. Ernesaksa ooper „Tormide rand“ on sügavalt rahvuslik mitte üksnes oma muusikaliselt keelelt, vaid, mis on peamine, — oma sisu ja kujude poolest, mida hingestab vabadustarmastav, elurõõmus vaim, rahva pulbitsev energia võitluses elu ja õnne eest. Just seepärast erutabki kuulajat-vaatajat „Tormide rand“. Kuigi ta jutustab kauget, tagasipöördumatult minevikku vajunud sündmustest, on tema ideeline sisu sügavalt tänapäevane ja leiab tee nõukogude inimese südamesse

Rahvas, tema tunded ja mõtted, tema viha türannide vastu, tema leegitsev vabaduseihne on Ernesaksa ooperi ideelis-emotsionaalseks aluseks, ooperi, mis tunnustab helilooja ande puhkemises uut etappi. Nagu Ernesaksa eimese ooperi nii ka „Tormide ranna“ parimad leheküljed moodustavad rah-

valikud koori-massistseenid. Ent erinevalt „Pühajärvest“ on „Tormide ranna“ koorid veel realistlikumad ja elulisemad, veelgi rahvalikumad. Helilooja on oma uues ooperis tunduvalt laiendanud ja rikastanud väljenduslike vahendite tagavara rahva väljajoonistamiseks. Palju ilu ja laululisust on stseenides, kus näidatakse rahvast puhke- ja lõbutsemishetkil; teise pildi kooridest tulvab otse klassikalist ilu, poeetilist puhtust ja elurõõmu. Tõelise kunstniku-realisti lopsaka pintsliiga on maalitud žanristseen kõrtsis (neljandas pildis), mis avab eesti rahva olulisi iseloomujooni — tema tervet huumorimeelt, sügavat, tõelist optimismit. Ent rahva kuju jääks poolikuks ja ühekülgses, kui helilooja ei näitaks oma teose peakangelast tegevuses võitluses orjastajate vastu, mida kroonib võit. Ja rahva kangelaslikkuse karakteriseerimiseks on helilooja leidnud eredaid, veenvaid muusikalisi värve, sulatades orgaaniliselt ühte maailma ooperiklassika poolt välja töötatud parimad traditsioonid eesti rahvusliku meloodika intonatsioonilise struktuuriga ja revolutsioonilise laululisuse energilise, karmi rütmiga. Kõige eredama väljenduse leidsid kangelaslikud meeolud teise pildi finaali kooriansambli, mis väljendas rahva valmisolekut võitluseks, tema vankumatut tahtekindlust ja põletavat viha orjastajate vastu. Selle an-

sambli muusika kõlab etenduses hiljem korduvalt, väljendades seega helilooja ideelist kavatsust ja tõstes esiplaanile rahva heroismi. Näiteks kõlab see teema Malle partiis, kui ta leiab kõrtsis krahvi poolt alatult tapetud eesti rahva sõbra, vene ohvitseri Petrovi surnukeha. Ja kõigile, ka neile, kes ei tunne eesti keelt, saab selgeks, et Mall annab Petrovi põrmu juures töotusvande kätte maksta türrannile vene rahvusest sõbra surma ja rahva kannatuste eest. Malle kuju on kõige elulisemaid ja tõepärasemaid kujusid ooperis. Ja selles oli mitte ainult helilooja, vaid ka Olga Lundi teene, kes seda osa täitis.

Malle kujus, nagu ka Salma kujus (E. Kapi „Tasuleegid“), lõi Olga Lund eepilise karakteri — tagasihoidliku ja harukordselt sooja — lüürilistes stseenides, kuid tahtekindla ning mehise võitluses. Kahjuks jäävad ooperi meeskujud võrreldes Mallega oma sügavuselt ja poeetilisuselt tunduvalt tagasihoidlikumaks. Malle armastatu Leemeti muusikalises partiis ei ole vähe heroilisi intonatsioone; tema iseloomu tahtekindlust rõhutab ka II pildi finaali. Kuid libretist (J. Schmuul) ei ole leidnud Leemetile küllalt aktiivset dramaatilist funktsiooni. Uusi reljeefseid jooni ei lisa Leemeti lavalisele kujule ka solist Taras, kes on küll suurepärane laulja kuid omistab ilmselt vähe tähtsust esitamise dramaatilisele küljele. Märksa elulisem oli etenduses vene ohvitseri Petrovi osa, milles oli käetud eesti ja vene rahva ajaloolise sõpruse idee. Hästi laulis Petrovi partii Georg Taleš, luues ülla kuju vene eesrindlikust, vaba mõttega inimesest, kes on alati

valmis rahvale appi minema. Kuid siiski ei oie see ooperi tegelane küllalt veenev, milles on süüdi kõigepealt helilooja ise, kuigi ta on ilmselt väga tähelepanelikult suhtunud Petrovisse ja andnud talle ulatusliku aaria. Ent selles aarias, nagu kogu Petrovi partiis, väljendub veel üsna nõrgalt vene kooriit, mille tõttu vene ohvitseri kuju puudub rahvuslik konkreetsus ja karakterisus. Eesti heliloojate ees seisab veel vene laululisuse karaktersete iseärasuste tundmaõppimine ja selles osas tuleb neil õppida vene klassika traditsioonidest.

Ernesaksa ooperis, mis haarab kuulajat oma laululisuse vahetu siirusega, on orkestrile omistatud teisejärguline osa. „Tormide ranna“ orkester toetab lauljaid ja koori, saadab tantsustseene või illustreerib loodusepilte (näiteks tormist merd), kuid ei kanna iseseisvat dramaatilist funktsiooni. Tahaks soovida, et oma uut ooperites pühendaks helilooja rohkem tähelepanu ka sümfooniilisele dramaturgiale.

Kogu oma realistliku potentsi juures, mis rajaneb Ernesaksa loomingul realistlikule alusele, tema tervele andele, millele on võõras modernistlik peenutsemine, leidub siiski muusikas ja üksikute tegelaste karakteristikas romantiliku kunsti tinglike traditsioonide mõju avaldusi. Nii näiteks on traditsioonilise romantilise kurjategija vormis lahendatud julma rõhuja ja piraadi Ungru krahvi (Vooteie Veikat) kuju, sellest tunnustab tema aaria õela ja kurjaennustava naeruga tormise mere foonil ning kuju üldine ühekülgsus ja skeemaatilisus, mis ooperi lõpu poole

järj...
Vee...
rom...
likk...
rati...
(Eir...
Haa...
häst...
de...
efek...
männ...
pild...
pild...
vide...
puu...
isel...
ting...
tava...
koo...
dua...
tõlg...
pidi...
sika...
ei...
kult...
selt...
ja...
pah...
pea...
rom...
Ern...
listl...
kõr...
lest...
selle...
mal...
välj...
kasu...
E...
mei...
järj...
real...
oopo...
mitu...
tõeli...
külj...
süga...
lava

eest

and" 23(?) VIII 1950

ikud koori-massistseenid. Ent nevalt „Pühajärvest“ on „Tormide ranna“ koorid veel realistlikumad ja elulisemad, veelgi rahvapärasemad. Helilooja on oma uues keeles tunduvalt laiendanud ja astanud väljenduslike vahendite avara rahva väljajoonistamisviisi. Palju ilu ja laululisust on nähtud, kus näidatakse rahvastike- ja lõbutsemishetki; teise kooridest tulvab otse klassikalise ilu, poeetilist puhtust ja rõõmu. Tõelise kunstniku-reaalsuse loopsaka pintsliga on maalitud ristseis kõrtsis (neljandas pildis), mis avab eesti rahva olulisi pomujooni — tema tervet huumorimeelt, sügavat, tõelist optimismi. Ent rahva kuhu jääks poolis ja ühekülgselt, kui helilooja näitaks oma teose peakangelast võitluses orjastajate vastu, mida kroonib võit. Ja rahvakangelaslikkuse karakteriseeriks on helilooja leidnud eriti veenivad muusikalisi värve, tades orgaaniliselt ühte maad ooperiklassika poolt väljaatud parimad traditsioonid rahvusliku meloodika intonatsioonilise struktuuriga ja revolutsioonilise laululisuse energilise, ni rütmiga. Kõige eredama enduse leidsid kangelaslikud leolud teise pildi finaali koosambelis, mis väljendas rahva isolekut võitluseks, tema vanatut tahtekindlust ja põletavat orjastajate vastu. Selle an-

sambli muusika kõlab etenduses hiljem korduvalt, väljendades seega helilooja ideelist kavatsust ja tõstes esiplaanile rahva heroismi. Näiteks kõlab see teema Malle partiis, kui ta leiab kõrtsis krahvi poolt alatult tapetud eesti rahva sõbra, vene ohvitseri Petrovi surnukeha. Ja kõigile, ka neile, kes ei tunne eesti keelt, saab selgeks, et Mall annab Petrovi põrnu juures töötusvande kätte maksta türrannile vene rahvusest sõbra surma ja rahva kannatuste eest. Malle kuhu on kõige elulisemaid ja tõepärasemaid kujusid ooperis. Ja selles oli mitte ainult helilooja, vaid ka Olga Lundi teene, kes seda osa täitis.

Malle kuhu, nagu ka Saima kuhu (E. Kapi „Tasuleegid“), lõi Olga Lund eepilise karakteri — tagasihoidliku ja harukordselt sooja — lüürilistes stseenides, kuid tahtekindla ning mehise võitluses. Kahjuks jäävad ooperi meeskujud võrreldes Mallega oma sügavuselt ja poeetilisuselt tunduvalt tagasihoidlikumaks. Malle armastatu Leemeti muusikalises partiis ei ole vähe heroilisi intonatsioone; tema iseloomu tahtekindlust rõhutab ka II pildi finaali. Kuid libretist (J. Schmuul) ei ole leidnud Leemetile küllalt aktiivset dramaatilist funktsiooni. Uusi reljeefseid jooni ei lisa Leemeti lavalisele kujule ka solist Taras, kes on küll suurepärase laulja kuid omistab ilmselt vähe tähtsust esitamise dramaatilisele küljele. Märksa elulisem oli etenduses vene ohvitseri Petrovi osa, milles oli käetud eesti ja vene rahva ajaloolise sõpruse idee. Hästi laulis Petrovi partii Georg Taleš, luues ülla kuhu vene eesrindlikust, vabamõttega inimesest, kes on alati

valmis rahvale appi minema. Kuid siiski ei ole see ooperi tegelane küllalt veenev, milles on süüdi kõigepealt helilooja ise, kuigi ta on ilmselt väga tähelepanelikult suhtunud Petrovisse ja andnud talle ulatusliku aaria. Ent selles väljendub veel üsnä nõrgalt vene kooriit, mille tõttu vene ohvitseri kuhu puudub rahvuslik konkreetsus ja karakterisus. Eesti heliloojate ees seisab veel vene laululisuse karaktersete iseärasuste tundmaõppimine ja selles osas tuleb neil õppida vene klassika traditsioonidest.

Ernesaksa ooperis, mis haarab kuulajat oma laululisuse vahetu siirusega, on orkestrile omistatud teisejärguline osa. „Tormide ranna“ orkester toetab lauljaid ja koori, saadab tantsustseene või illustreerib loodusepilte (näiteks tormimereid), kuid ei kannu iseseisvat dramaatilist funktsiooni. Tahaks soovida, et oma uutest ooperites pühendaks helilooja rohkem tähelepanu ka sümfoonilisele dramaturgiale.

Kogu oma realistliku potentsi juures, mis rajaneb Ernesaksa loomingulise realistlikule alusele, tema tervele andele, millele on võõras modernistlik peenutsemine, leidub siiski muusikas ja üksikute tegelaste karakteristikas romantistliku kunsti tinglike traditsioonide mõju avaldusi. Nii näiteks on traditsioonilise romantilise kurjategija vormis lahendatud julma rõhuja ja piraadi Ungru krahvi (Vootele Veikat) kuhu, sellest tunnistab tema aaria öela ja kurjaennustava naeruga tormise mere foonil ning kuhu üldine ühekülgsus ja skeemaatilisus, mis ooperi lõpu pool

järjest rohkem end tunda annab. Veelgi suuremal määral avaldub romantistlike traditsioonide tinglikkus etenduse lavalises ja dekoratiivses lahenduses. Lavastaja (Eino Uuli) ja kunstnik (Voldemar Haas) tunnevad kahtlemata lava hästi ja on kodus lavaliste efektide arsenalis. Etenduses näidati efektselt mere stihiat — tormine, märatsev (esimeses ja viimases pildis), rahulik ja hellitlev (teises pildis). Ent sünged, tumedate värvidega dekoratsioonid annavad puudulikult edasi eesti maastikule iseloomulikke jooni. Sedasama tinglikkust mis tõi ooperisse teatava staatilisuse, võis märgata ka koorimassi tõlgenduses ja individuaalseis kujudes. Rahva lavaline tõlgendamine ei toeta, vaid, vastupidi, hoiab tagasi Ernesaksa muusika elujõulist energiat; rahvast ei näidata laval küllalt realistlikult, mitmekülgselt ja dünaamiliselt, kogu tema elulises ereduses ja tüüpide mitmekesisuses, vaid pahatihti kui ilmetut massi, fooni peategelastele. Koori osa selline romantiline lahendus on vastuolus Ernesaksa muusika rahvaliku, realistliku hingega. Ainult stseen kõrtsis on lavaliste kujude poolest mõnevõrra rikkam, kuid ka selle muusika annab rohkem võimalusi karakterite realistlikuks väljajavoolimiseks, kui näitejuht oli kasutanud.

Eesti nõukogude teatri andekail meistrel on vaja otsustavamalt ja järjekindlamalt võidelda lavalise realismi eest. Kunstilise tõe eest ooperilaval, lavalis-kunstilise kuhu mitmekülgsuse ereduse eest. Ainult tõeliselt realistlik meetod saab igakülgselt avada nõukogude kunsti sügavad ideed. Hindamatut abi lavalise realismi omandamisel võib

anda selles suhtes eesti lavakunstnikele kahe suure vene teatrikunsti meistri — Stanislavski ja Nemirovitš-Dantšenko loominguliste traditsioonide sügav tundmaõppimine, kes etendasid määratu suurt osa ooperilavastuste arengus.

Ent kui „Tormide ranna“ etenduse lavaline külg kutsub esile mõningaid vastuväiteid, siis etenduse muusikaline kujundamine rõõmustab oma kõrge kultuuri ja rahvakunsti sügavate traditsioonide poolest. Kõigepealt tuleb nimetada koori, kes laulab alati harmooniliselt ja puhtalt, täpseid ja kindlaid ansambleid ning orkestrit, kes pehmelt ja väga muusikaalselt toetab lauljaid. Üksmeelse heakskiiduga suhtusid moskvalased andekasse nooresse dirigendisse Kirill Raudsepasse. Ka laval tahaks edaspidi näha rohkem koorilauljaid, keda Eestis kui rikkaliku koorilaulu kultuuriga maal kahtlemata on.

G. Ernesaksa ooperi „Tormide ranna“ õnnestumine on mitte üksnes helilooja, vaid kogu „Estonia“ teatri loomingulise kollektiivi teene. Töötades eesti rahvusliku ooperiloomingu alal on teater omandanud suuri kogemusi koostöös heliloojatega võitnud eesti rahva ja — nüüd võime öelda — kogu nõukogude avalikkuse tunnustuse, tähelepanu ja toetuse.

Kõik see kohustab teatrikollektiivi edasiseks visaks võitluseks realismi eest, uuteks võitudeks sotsialistliku kunsti kõrguste väljutamiseks pingeliseks tööks klassikalise nõukogude ooperi loomisei.

Moskva

E. Groševa